

Ergens diep in de Kempense bossen, in een oase van rust en groen, ligt domein De Mick. Het werd door de Antwerpse socialisten in 1922 uitgekozen als de plek waar zij hun sanatorium zouden bouwen, een ziekenhuis voor tuberculosepatiënten. Rond 1900 was dit een dodelijke ziekte die tot een vijfde van de bevolking in haar greep had. Dokwerkers aan de haven van Antwerpen waren toen nog arme mensen en de tering bracht ravages teweeg in de kleine huisjes waar ze met hun familie samenhoorden.

De socialistische beweging van Antwerpen stichtte in 1922 de vzw Heropbeuring en zamelde geld in. Het monumentale gebouw van De Mick - of Sana De Mick zoals vele Antwerpenaren het zich herinneren - staat er nog steeds, nu uitgebreid met een aantal moderne voorzieningen voor senioren en mensen met niet-aangeboren hersenaandoeningen. Volg het wondere verhaal van een sanatorium, kliniek en zorgcentrum - een verhaal dat ontroerend is, soms ijzingwekkend, maar altijd hartverwarmend.

VAN SANA TORIUM TOT ZORG CENTRUM

Geschiedenis
van De Mick
1922-2022

Donald Weber

VAN
SANATORIUM
TOT
ZORGCENTRUM
GESCHIEDENIS VAN DE MICK
1922-2022

DONALD WEBER

EEN PLEK VOOR 'TERINGLIJDERS'

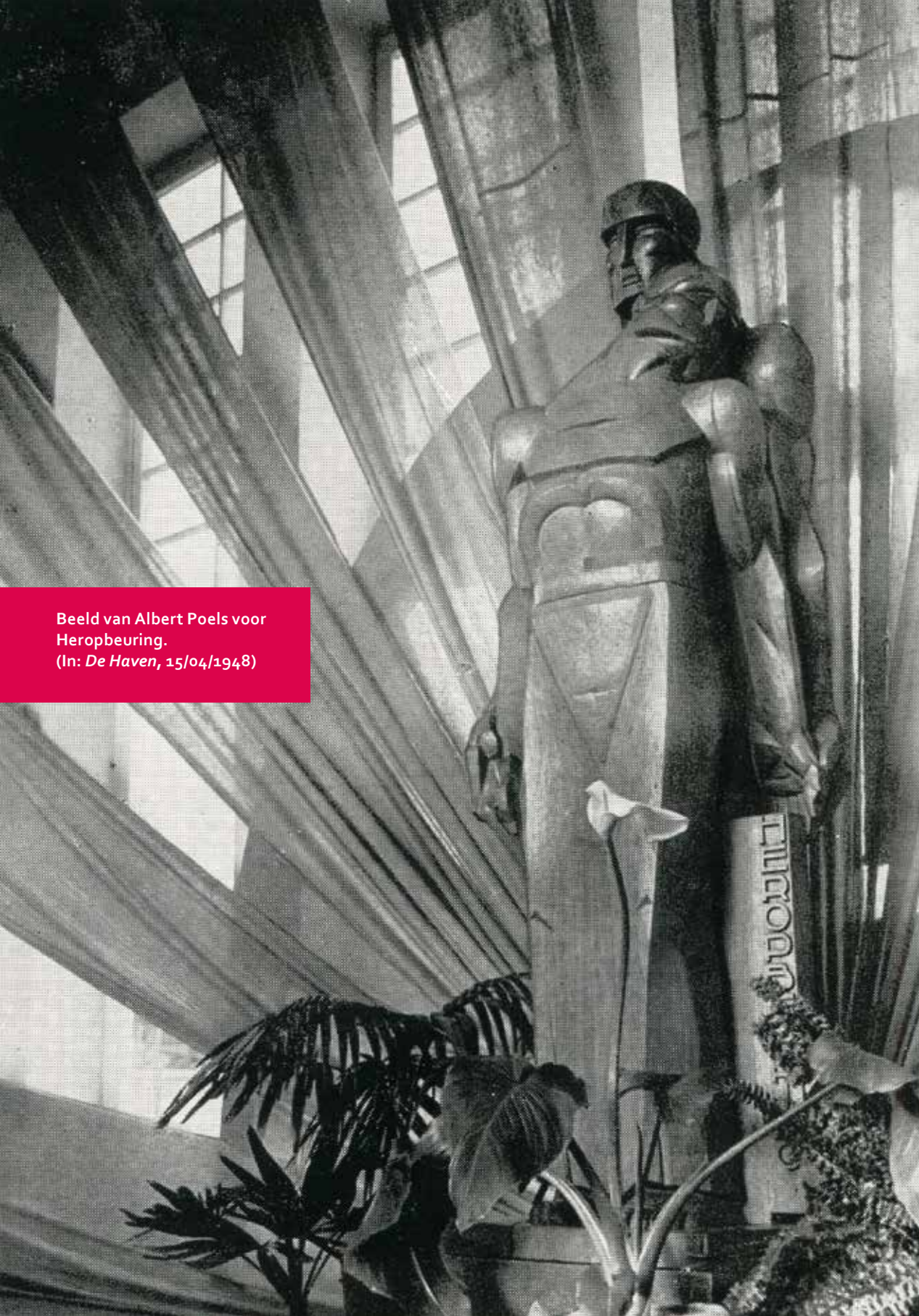
Louis Antoine, stichtend
directeur van Sanatorium
De Mick, in zijn BTB-kantoor.
(Amsab-ISG, FO.003591)

Er was eens ... een vakbond voor iedereen die aan de haven werkte, BTB genaamd, de Belgische Transportarbeidersbond. Maar dit verhaal begint niet als een sprookje, eerder als een nachtmerrie. We zijn 1913. De beruchte en dodelijke longziekte tuberculose of 'tering' woedt fel onder de dokwerkers en zeelieden. Zieke arbeiders blijven thuis, hebben geen inkomen meer en besmetten bovendien iedereen in het gezin en in de straat: 'De tering [...] eist wrekend hare tol, en stopt zo niet het graf, de ziekenhuizen vol.'¹

De BTB ziet het met lede ogen aan. De vakbond is net opgericht, heeft zijn eerste bureaumedewerkers aangeworven en begint energiek een programma van sociale werken op poten te zetten met maatschappijen van onderlinge bijstand, ziekenkassen eigenlijk. Naar het voorbeeld van de diamantarbeiders en de metaalbewerkers sticht de vakbond van bij het begin ook een 'teringlijderskas' om de tbc-patiënten en hun gezinnen financieel te ondersteunen. De teringlijderskas is nog niet officieel erkend en is eerder los van structuur. Onder de welluidende naam Heropbeuring organiseert ze zich als een onderdeel van de ziekenkas, met bijdragen dus.

De naam verwijst naar een voorloper die eerder, wellicht al in 1903, is ontstaan als een liefdadig werk van enkele dokwerkers. Die organiseren duivenprijskampen en gaan rond met collectebussen om zieke kinderen van dokwerkers naar buitenverblijven te kunnen sturen.²

Na de Eerste Wereldoorlog krijgen de vakbonden veel meer leden en meer werkmiddelen. In 1922 beslist de overheid om de verpleging van tbc-patiënten in sanatoria voor 60 procent te subsidiëren. Toeval of niet, maar aan het eind van datzelfde jaar vraagt en krijgt Heropbeuring het statuut van een vzw. Emiel Schoeters wordt de eerste voorzitter, hoewel hij niet van de BTB is maar van de pas opgerichte Algemene Centrale. Het verhaal daarachter kennen we niet, maar kort erna, in 1925, neemt Piet Somers van de BTB het voorzitterschap over. Van dan af is het de traditie dat voormalige BTB-voorzitters Heropbeuring leiden. Maar de grote bezieler van dat alles en de motor achter Heropbeuring is BTB-medewerker Louis Antoine, een voormalige dokwerker en bode. Wanneer het nieuwe sanatorium De Mick de deuren opent in 1927, wordt hij de eerste directeur.³

Beeld van Albert Poels voor Heropbeuring.
(In: *De Haven*, 15/04/1948)

De nieuwe vzw Heropbeuring is opgericht om liefdadige werken te verwezenlijken met feesten, prijskampen en omhalingen. De zieke dokwerkers die door de teringlijderskas naar een sanatorium zijn gestuurd, krijgen van Heropbeuring kleding. Hun gezinnen krijgen ook steun in natura om 'door alle middelen de ellende veroorzaakt door de tering te bestrijden en de zieken en hun gezin op te beuren en te helpen'. Maar liefdadige werken alleen blijken al snel onvoldoende. De teringlijderskas stuurt de zieke dokwerkers naar het provinciale sana-

torium in Borgoumont bij Luik. Voor de arme gezinnen uit het Antwerpse is het onbegonnen werk om hun zieke familieleden te bezoeken. De reis duurt uren en een treinkaartje kost geld. De zieken 'teren' weg, eenzaam en geïsoleerd, in het verre Franstalige Luik. De vzw was gelukkig zo vooruitziend om in de statuten op te nemen dat ze 'alle onroerende en roerende goederen [zal] mogen bezitten [...] hetzij in vruchtgebruik, hetzij in eigendom'. Heropbeuring gaat dus op zoek naar een eigen plek voor 'teringlijders'.⁴

Bureau van de directeur in De Mick, 1927.
(Fotoarchief De Mick)

Lighal op het domein van De Mick, 1927.
(Fotoarchief De Mick)

De Mick na de uitbreiding van 1934.
(Fotoarchief De Mick)

BTB-medewerkers stuiten op een groen domein met weiden en bossen in Brasschaat op 15 kilometer van het Antwerpse centrum, in een gebied dat van oudsher de Mick wordt genoemd. Een deel van de grond blijkt eigendom te zijn van de stad Antwerpen, van wat dan nog het Bureel van Weldadigheid heet. Vanaf 1 oktober 1923 huurt Heropbeuring er 20 hectare, een uitgebreid domein waarop nog een oude middeleeuwse hoeve staat, bekend als de Mickhoeve. Aanvankelijk bouwt de vzw er enkele lighallen om zieken toe te laten van de natuur te komen genieten. Vrijwel meteen dringt door dat dat niet volstaat en dat Heropbeuring een eigen sanatorium moet bouwen. Eind 1925 is het Bureel van Weldadig-

heid bereid om een domein van 29 hectare aan Heropbeuring te verkopen aan een milde prijs, aangezien dit soort private initiatieven de publieke lasten van de opvang van tbc-patiënten vermindert. De aankoop maakt het ook mogelijk om een provinciale toelage te krijgen.⁵

BTB-secretaris Victor Grauls spreekt de jonge Antwerpse architect Eduard Van Steenberghe aan, die enkele jaren ervoor zijn huis heeft getekend. De ontwerpen raken pas na een moeilijk proces goedgekeurd en de eerste gebouwen van het nieuwe sanatorium De Mick in 1927 zijn eerder bescheiden, al toont het interieur al wel de meesterhand van de architect. Enkele jaren later is De Mick toe aan uitbrei-

De Mick na de verwoesting van 1944.
(Fotoarchief De Mick)

ding en ditmaal gaat Van Steenberghe wel voluit. Het resultaat, geopend in 1934, is een meesterwerk van modernistische elegantie, een 'symfonie van ijzer, beton en glas', zoals Grauls het beschrijft. Het hoofdgebouw is ontworpen als een langgerekte vleugel in vier delen met een rotonde in het midden. Hier geven de ziekenkamers voor 54 patiënten uit op het zuiden, met over de hele kamerbreedte schuifdeuren die overdag geopend worden voor de kuur. Op de bovenste verdieping is een ligterras met een magnifiek uitzicht op het domein en op het standbeeld van Albert Poels dat Heropbeuring uitbeeldt. Daarachter, in de richting van de Papestraat, zijn enkele administratieve en techni-

sche gebouwen. De Mick is de ultieme verwezenlijking van de missie van Heropbeuring: de zieke arbeiders krijgen niet enkel verzorging, maar ook schoonheid, comfort en waardigheid.⁶

Het monumentale gebouw van 1934 bestaat helaas maar tien jaar en overleeft de Tweede Wereldoorlog niet. Tegen alle internationale afspraken in plaatsen de Duitsers afweergeschut op het dak, waarop de geallieerden in september 1944 besluiten om het gebouw te bombarderen. Hoofdgeneesheer Lardot, over wie gefluisterd wordt dat hij banden heeft met het verzet, kan de 29 zieken gelukkig enkele dagen ervoor laten evacueren, maar het gebouw wordt onherstelbaar beschadigd.⁷

Enkele weken later, na de bevrijding, brengen medewerkers van Heropbeuring een bezoek aan het getroffen gebouw, samen met enkele Canadese militairen. Het is hartverscheurend: het schitterende gebouw is zwaar getroffen, zelfs gedeeltelijk ingestort en kan niet meer gered worden. Maar de BTB weigert op te geven en zweert een dure eed: De Mick zal herrijzen, mooier en groter dan tevoren. Een nieuwe ploeg neemt over. Pierre Van den Bergh, verantwoordelijk voor de sociale diensten van de BTB, neemt de leiding en wordt de nieuwe directeur. Zijn BTB-kameraad uit het verzet, Leon Van der Aa, wordt de nieuwe voorzitter van Heropbeuring, vanaf 1957 opgevolgd door die andere verzetsheld, Louis Major. Die twee, Pierre Van den Bergh en Louis Major, blijven tot in de jaren 1980 het gezicht van het bestuur van Heropbeuring.

De uitdaging van de heropbouw is eerst en vooral financieel. Van het benodigde bedrag, 60 miljoen toenmalige Belgische franken, komt de helft van het Fonds voor Oorlogsschade, het Nationaal Werk voor Bestrijding der Tering en de provincie. De andere helft moet de vzw zelf verzamelen met steunacties en een lening van 20 miljoen frank.⁸ Heropbeuring heeft al van voor de oorlog een ploegje in zijn midden dat zich feestcomité noemt en

dat zich bezighoudt met Vlaamse kermissen, liefdadigheidsoptredens, tombola's en collectes. Dat feestcomité schiet in actie. Het wordt voornamelijk bemand door BTB-medewerkers met onder meer de nog jonge Jacques Van den Berghe, de latere directeur van De Mick. Vanaf 1948 zetten ze een formidabel apparaat in gang dat tot in de kleinste hoeken van de socialistische beweging solidariteitsacties organiseert (waarover verder meer). Uiteraard blijft het grootste deel van het budget van het sanatorium af-

Beeld van Heropbeuring, geflankeerd door de borstbeelden van Louis Major (links) en Pierre Van den Bergh (rechts). (Foto: Donald Weber)

Pierre Van den Bergh tijdens een bezoek aan de verwoeste De Mick, 1944. (Fotoarchief De Mick)

hankelijk van toelagen en leningen, maar de miljoenen franken (en tegenwoordig miljoenen euro's) die het feestcomité en later De Vriendenkring bijdragen, maken het verschil voor De Mick. Daarmee kan het sanatorium zijn missie volbrengen en altijd net iets meer bieden aan de allerzwaksten.

In juni 1945 gaat een noodsanatorium open in het nabijgelegen Brecht. De socialistische jeugdbeweging stelt welwillend haar lokalen op het domein De Merel ter beschikking onder het motto 'jongeren kunnen wel een

jaartje wachten met vakantie maar zieken kunnen geen dag wachten'. Het jaartje worden uiteindelijk acht jaren. Op het domein in Brasschaat verrijst intussen een monumentaal nieuw gebouw met maar liefst 150 bedden, het minimum dat de overheid vereist voor betoelaging. Eind 1952 kunnen de patiënten eindelijk het nieuwe gebouw betrekken en in oktober 1953 volgt de officiële opening.⁹

Voor het nieuwe sanatorium spreekt Heropbeuring een architect aan uit het Brusselse. Fernand Gorlier maakt een modernistisch ontwerp, geïnspi-

reerd op het sanatorium van Tombeek van Maxime Brunfaut.¹⁰ Er is een verdieping meer, maar de bovenste verdieping bevat nog steeds ligterrassen en de naar het zuiden gekeerde ziekenkamers hebben opnieuw lange schuifdeuren voor de kuur. Op het technische gebouw van de wasserij na zijn de afzonderlijke administratieve gebouwtjes verdwenen. Bij het nieuwe sanatorium zijn ze geïntegreerd in een centrale uitbouw, die ook de hoofdingang en de nieuwe feestzaal bevat. Binnen is alles het neusje van de zalm: een operatiezaal, een labo-

ratorium, een mortuarium, een grootkeuken, een radiografielokaal, enzovoort. De Mick is in 1953 misschien wel het modernste sanatorium ter wereld en helemaal *back in business*.¹¹

In de loop van de jaren 1950 en 1960 lijkt alles op wieltes te lopen. Voorzitter Louis Major en directeur Pierre Van den Bergh hebben de touwtjes stevig in handen. Sinds 1953 is ook een zogenaamde vriendenkring actief. Die fusioneert in 1958 met het feestcomité van Heropbeuring en slaagt erin om De Mick in het Antwerpse wijd en zijd bekendheid

Sanatorium De Mick na de heropbouw in 1953, voorkant, zicht op de hoofdingang. (Fotoarchief De Mick)

Sanatorium De Mick na de heropbouw in 1953, achterkant, zicht op de ziekenkamers. (Fotoarchief De Mick)

te geven. Sana De Mick wordt een begrip: goede verzorging, goed eten, vriendelijke mensen en alles aan de laagste tarieven. Maar er duiken donkere wolken op.

Eerst en vooral is er de snelle evolutie van de gezondheidssector, die voortdurende aanpassingen en dure verbouwingen noodzakelijk maakt. De Mick blijft getrouw aan zijn sociale missie, maar zakt in de loop der jaren langzaam dieper in de schulden weg.¹² Maar de belangrijkste factor is iets dat de essentie van De Mick zelf aantast: door de steeds efficiëntere antibiotica neemt het aantal tbc-patiënten almaar af. Die drie punten vormen de start van meer dan een halve eeuw woelige conversies, verbouwingen en hervormingen.

In grote lijnen komt de omschakeling erop neer dat De Mick een verschuiving doormaakt van kliniek (sana, revalidatie) naar zorgcentrum (bejaarden, gehandicapten). De tweehonderd bedden van het oude sanatorium worden opgegeven. Ze worden gedeeltelijk omgezet in zorgbedden, de rest gaat op in een fusie met een ander ziekenhuis. Tegelijk verwerft De Mick nieuwe bedden in de zorgsector, zodat het huidige aantal bedden zelfs hoger ligt dan in 1970. De grote kracht van De Mick, het prachtige en moderne gebouw uit 1953, is daarbij misschien wel het grootste obstakel. Zo goed uitgerust als het was begin jaren 1950, zo weinig geschikt blijkt het voor de snel evoluerende eisen van een ziekenhuis. Er zijn voortdurende en erg dure verbouwingen nodig.

Laten we deze geschiedenis wat nader in detail bekijken. Het alarm gaat voor de eerste keer af in augustus 1964, wanneer het aantal sanatoriumpatiënten voor het eerst onder de grens van de 150 daalt. Het jaar erna beginnen de eerste verbouwingen van een ambitieus conversieprogramma, dat in 1985 symbolisch eindigt met het vertrek van de laatste tbc-patiënt uit De Mick. Directeur Jacques Van den Berghe loodst zijn instelling een nieuw tijdperk binnen en vormt Sana De Mick om tot Kliniek De Mick. Daarvoor moet hij eerst en vooral de sanatoriumbedden omruilen voor kliniekbedden, eerst nog voor algemene ziekenhuisbedden, maar al snel specifiek voor bedden voor revalidatiepatiënten en hulpbehoevende ouderen. Anders gezegd, De Mick evolueert naar patiënten die een intensieve behandeling nodig hebben en die – grof gesteld, al is het een trieste waarheid – in vele andere ziekenhuizen niet welkom zijn omdat ze te veel kosten. De Mick blijft zijn missie getrouw en kiest resoluut voor de zwaksten, voor de zieken die de meeste verzorging nodig hebben: geamputeerden, comapatiënten, alzheimerpatiënten, patiënten met multiple sclerose, parkinson, ALS, enzovoort.¹³

Directeur Pierre Van den Bergh (links) en zijn adjunct Jacques Van den Berghe op het kerstfeest van De Mick, december 1970. (Fotoarchief De Mick)

Maar daar komt heel wat bij kijken. Er is veel meer verplegend personeel nodig en gespecialiseerde diensten zoals kinesitherapie, ergotherapie, logopedie en zelfs psychologische en morele begeleiding. De kamers moeten worden verbouwd tot eenpersoonskamers. De oude schuifdeuren voor de rustkuur van de sanatoriumpatiënten moeten worden vervangen door beter geïsoleerde ramen en zonneluifels. De oude ligterrassen op de bovenste verdieping moeten plaats ruimen voor kine- en ergolokalen. De keuken moet aan nieuwe eisen voldoen voor de bereiding van sondevoeding. Er komt veel meer administratief werk bij kijken, en de medische diensten en de kamers zijn dringend

toe aan vernieuwing. De geleverde inspanningen zijn enorm, maar De Mick hapt naar adem en raakt stil aan uitgeleefd door de voortdurende besparingen en veranderingen. Wanneer dokter Bogaert in 1987 aantreedt als nieuwe hoofdgeneesheer is de algemene indruk van De Mick die van een donker kot, uitgewrongen door jarenlange onderinvestering. Het is tijd voor een nieuwe stap voorwaarts.¹⁴

Wanneer Maria Torfs, die al van 1960 aan de administratie verbonden is, in 1989 de directeursfunctie overneemt, is het voor haar al lang duidelijk dat fundamentele hervormingen nodig zijn. De jaren 1980 zijn een tijdperk van besparingen, en

De Mick, het woonzorgcentrum in opbouw, 1994.
(Fotoarchief De Mick)

voor ziekenhuizen die enkel werken met zwaar behoevende patiënten is financieel geen toekomst, zeker niet voor een instelling zoals De Mick die *the extra mile* wil gaan. Want er is natuurlijk ook het menselijke aspect. Hulpbehoevende ouderen worden behandeld, maar daarna? Moeten ze dan terug naar huis? Dan komen ze binnen de kortste keren weer in de problemen. Voor Torfs is dat een kwestie van doorstroming: mensen die een langduriger verzorging nodig hebben dan een ziekenhuis kan bieden, moeten in een zorgomgeving opvang kunnen krijgen. Dat geldt voor ouderen die na verzorging in een bejaardenhoe moeten terecht kunnen. Maar het geldt ook voor MS-patiënten die door een kronkelige reglementering elke drie maanden van ziekenhuis moeten veranderen om nog voor verzorging in aanmerking te komen. Die mensen hebben recht op een aangepaste, permanente woonomgeving, desnoods gefinancierd vanuit de gehandicaptenzorg als dat niet kan in de ziekenhuissector. En de mogelijkheid van opvang geldt evengoed voor stervenden, die in hun laatste dagen recht hebben op aangepaste palliatieve verzorging. Vanuit die overwegingen stelt directeur Torfs een masterplan op, een ambitieus hervormingsprogramma van nieuwbouw en grondige renovatie van het bestaande gebouw, en een verdere uitbreiding naar ouderen- en gehandicaptenzorg.¹⁵

Directeur Torfs krijgt groen licht voor haar masterplan, geruggesteund door voormalig BTB-voorzitter Egide

Baudet die in 1985 het voorzitterschap van Heropbeuring heeft overgenomen van Louis Major, en later door Marcel Schoeters, die meer dan 20 jaar lang (1991-2012) Heropbeuring zal leiden doorheen een periode van stabiliteit en uitbreiding. In 1991, geassisteerd door de nieuwe stafmedewerker Myriam Van der Plas, beginnen ze aan een never ending story van verbouwingen. Het hoofdgebouw wordt grondig gerenoveerd: buiten met het dak, de gevel en de ramen en binnen met een nieuwe kamerindeling. Aan de rechterkant komt een nieuwe hoofdingang, die in verbinding staat met de ingang van de nieuwbouw van het woonzorgcentrum. Die verbouwingsfase eindigt in 2005, maar luidt meteen een nieuwe bouwwoede in. In 2008 krijgen mensen met een niet-aangeboren hersenletsel (waaronder MS-patiënten) een eigen nieuwbouw met De Vrije Vliender, in 2010 komt er met De Lotus een aparte afdeling voor palliatieve patiënten in het woonzorgcentrum, in 2012 worden de kine- en ergodiënen uitgebreid op het voormalige solarium op de dakverdieping, in 2016-2017 zijn er renovatiewerken in het woonzorgcentrum, en het einde is nog lang niet in zicht ...

Intussen, in 2004, heeft Ludo Van Kets, die is overgekomen van de socialistische mutualiteiten, het directeurschap overgenomen. Onder hem wordt uiteindelijk, in 2014, de grootste stap gezet: de fusie met ziekenhuis Klina. De Mick draagt zijn 120 resterende ziekenhuisbedden over (maar niet de administratieve en technische

Domein De Mick, 2013. Boven centraal het oude hoofdgebouw met links de wasserij (met schoorsteen) en rechts het woonzorgcentrum met zijn verschillende vleugels (uiterst rechts, vleugel Conscience uit 2010). Onder links De Vrije Vlinder in de vorm van een vlinder, het centrum voor MS-patiënten, en rechts de oude Mickhoeve. (Archief Vriendenkring De Mick)

Woonzorgcentrum De Mick, 2005.
(Archief De Mick)

Promotiemateriaal voor De Mick, 2011.
(Fotoarchief De Mick)

diensten) en levert de eerste directeur van het nieuwe gefusioneerde ziekenhuis. De directe aanleiding zijn de budgettaire donkere wolken rond nieuwe Vlaamse bevoegdheden en accreditatieprocedures, maar op de achtergrond sluimert natuurlijk al lang de strategische vraag: waarheen moet het met een klein, afgelegen, gespecialiseerd ziekenhuis?¹⁶

De knoop is dus doorgehakt. Anno 2015 is De Mick een zuiver zorgcentrum: zorgbehoevende ouderen kunnen terecht in het woonzorgcentrum, mensen met een handicap in De Vrije Vlinder. Een nieuwe ploeg treedt aan, met Myriam Van der Plas als nieuwe directeur. Dat moet de aanzet zijn van een periode van consolidatie, maar de naweeën van de hervormingsperiode jagen nog schokgolven door de instelling. Eind 2017 komt een afgeslankt team aan het hoofd met Peggy Heymans als algemeen directeur en Roeland Decraene als operationeel directeur. Het jaar erna dringen zich nieuwe bezuinigingen op en de nieuwe directie werkt een doortastend herstelplan uit.¹⁷

In 2022 viert vzw Heropbeuring, die zowel woonzorgcentrum De Mick als nursing home De Vrije Vlinder beheert, haar honderdjarige bestaan. Voorzitter Alfons Geeraerts, een voormalig BTB-voorzitter, nam in 2012 de scepter over van Marcel Schoeters, die zich meer dan twintig jaar onverdroten inzette voor de vzw en De Vriendenkring. Dirk Schoeters maakt zich op zijn beurt klaar om het voorzitterschap waar te nemen. Er zijn zorgen voor morgen, dat is zeker. Zo is het zelfs voor een bezielde instelling als De Mick moeilijk om de dagprijs laag te houden. Mensen stellen de komst naar een zorgcentrum zo lang mogelijk uit en komen pas als ze zwaar hulpbehoevend zijn, waardoor de kosten natuurlijk hoog liggen. En misschien ligt het grootste probleem in de toekomst niet zozeer bij het aanbieden van zorgplaatsen zelf, maar wel bij de zoektocht naar personeel om die zorg waar te maken. Het wordt steeds moeilijker om de vacatures ingevuld te krijgen. Tegenover dat alles staat dat De Mick al eerder door woelige waters gevaren is en zich weerbaar getoond heeft. Er mag alweer gedroomd worden, van zorgappartementen of van cohousing voor jonge dementerenden. Wat rest is een centrum met een groot hart en een immense expertise in de meest intensieve zorg voor de meest hulpbehoevenden, een knowhow met toekomstperspectief. En zo is de cirkel rond en staat De Mick terug waar het in 1922 allemaal om begon: 'De sterken voor de zwakken!'¹⁸

LEVEN IN DE MICK

‘H et leidmotief bij het opmaken der plannen voor dat Sanatorium hield in zich, dat het sanatorium geen hospitaal mocht worden. De inrichting zou derwijze worden opgevat, dat er een huiselijke gezels-

igheid zou moeten heersen, waarvan verwacht kon worden, dat zij gunstig zou bijdragen tot de zedelijke opbeuring van de zieken. Het zou veredelend op hun gemoed werken en tevens een zekere troost zijn te we-

ten dat, zo de moordende ziekte hen treft, er midden in de Kempen een huis staat, dat het hunne is, waar zij broeders zouden vinden en dat niet lijken zou op een gasthuis, een kazerne of een kosthuis.’¹⁹

De eerste patiënten arriveren in januari 1927 in het nieuwe sanatorium. Een foto uit 1929 toont ons voor het eerst de groep bewoners.²⁰ We zien een twintigtal personen – nog allemaal mannen in die periode

– in eenvoudige kleding, met een werkmanspet op en sommigen met klompen aan de voeten. In het midden staan enkele in het wit geklede figuren. We vermoeden (maar de foto is nogal vaag) dat het dokter Jacquet is, geflankeerd door twee verpleegsters, met rechts van hen mevrouw Goldstein, de econome. Ze kijken allemaal recht in de camera, sommigen staan er wat houderig bij en enkelen zitten op een stoel, maar de sfeer is

Groepsfoto bewoners De Mick, 1929.
(In: *De Stad Antwerpen*, 29/11/1929)

ontspannen. De foto toont eerder een vakantiekolonie dan een plaats voor zieken.

Een andere foto, genomen in de eetzaal, bevestigt die indruk. Enkele tientallen mensen zitten gezellig bijeen aan tafels. In de verste hoek zien we de verpleegster die toezicht houdt. De bewoners zijn deftig gekleed en zien er eerder jong uit. Aan de muur hangen kaders en de zaal baadt in het zonlicht, dat door de grote vensters binnenvalt.

Nochtans is De Mick wel degelijk een plaats voor zieken. Wie hier binnenkomt, moet eerst naar de dokter om de aard en de ernst van de toring te bepalen. Nadat de dokter het dossier bekeken heeft en de borstkas onderzocht, moet de patiënt naar de 'kamer der X-stralen'. Dat is voor een eenvoudige dokwerker in de jaren 1920 een vreemde ervaring: 'Een vaag gevoel van schrik bevangt ons als wij die geheimzinnige donkere kamer binnentreden, spookachtig verlicht door een blauw lichtje. [...] Plotseling volslagen duisternis. De machines beginnen te ronken en verbaarlijk te knetteren. Een koude rilling loopt u over de rug, en het gevoel van onbehagen wordt nog vermeerderd als de dokter op bevelende toon zegt: "Niet verroeren, niets aanraken, pas op voor de hoogspanning." Als een spookbeeld ziet ge dan plotseling daar waar ge het schrijn vermoedt, de fosforescerende beeltenis van een borstkas verschijnen. [...] En nu wijst de dokter de aangetaste delen, bestudeert grondig elke verdachte vlek

terwijl de zieke beurtelings kuchen of spreken moet.' De patiënt moet ook een flesje met fluïmen achterlaten, dat de dokter daarna onderzoekt om de behandeling te bepalen.²¹

De patiënten slapen in vier slaapzalen met elk zes bedden. Bij elk bed staan een nachttafeltje en een stoel. Persoonlijke spullen kan de patiënt kwijt in een kastje in een tussenhal. Het sanatorium stelt ondergoed en slaapgoed ter beschikking, maar de overige kleding, de 'uitzet', moeten de zieken zelf voorzien. Dat is voor veel armere gezinnen niet vanzelfsprekend, en het is een van de zaken waarvoor Heropbeuring steun verleent. De slaapzalen hebben grote ramen naar het zuiden gericht, die voor de nodige verluchting moeten zorgen. Voor de koudere dagen is er centrale verwarming, die wordt aangevoerd vanuit een apart gebouwtje, de wasserij. Er is ook elektriciteit – zeker niet vanzelfsprekend in de jaren 1920 – dankzij een kabel die over het domein naar de nabijgelegen steenweg naar Sint-Job loopt. Er zijn lavabo's en stortbaden met warm en koud water, en een refter met bijbehorende keukens. Op het domein worden groenten en aardappelen gekweekt en varkens en kippen gehouden, zodat het sanatorium grotendeels zelfvoorzienend is.

Het middelpunt van het sanatorium is de gezellig ingerichte verenigingszaal. Daar is een bibliotheek met 150 boeken: 'De zieken kunnen daar spelen, schrijven, lezen en zich vermeien in de opgewekte tonen van een pianola en luisteren naar de concerten en het grote wereldnieuws

Eetzaal De Mick. (Postkaartenalbum 'Sanatorium De Mick', ca. 1927)

dat de radio zo kwistig en tevens zo mysterieus overbrengt.' Maar de voornaamste factor van ontspanning is natuurlijk het uitgestrekte groene domein zelf. De patiënten kunnen er lange wandelingen maken en op het domein zijn vijf lighallen gebouwd met comfortabele zetels, waarin de patiënten kunnen genieten van 'het overheerlijke zicht op de Mickhoeve en de immer groenende mastenbossen'. Of de zieken ook bezoek mogen

ontvangen, wordt niet vermeld. Dat wordt natuurlijk niet aangemoedigd omdat er gevaar voor besmetting is. Bovendien ligt De Mick nogal afgelegen. Bezoekers kunnen een tram van de buurtspoorwegen nemen vanuit Antwerpen over de Bredabaan naar de halte Polygoon (Maria-ter-Heide), maar daarna is het nog een fikse wandeling van 3 kilometer.²²

Slaapzaal De Mick, 1934 (Fotoarchief De Mick). Inzet (In: *Sanatorium De Mick Brasschaat*, 1935, p. 12).

In 1928 verpleegt De Mick 113 zieken gedurende 10.500 verpleegdagen. Ongeveer een derde daarvan zijn dokwerkers en zeelieden, maar er verblijven ook leden van andere takken van de socialistische vakbond, vaak diamantbewerkers. Hoewel het sanatorium bedoeld is voor mannelijke zieken, worden in dat jaar verrassend genoeg ook 14 vrouwen en 27 kinderen verpleegd. De grote meerderheid verblijft slechts twee tot vier maanden in het sanatorium, de zieken hebben immers de sterke neiging om zo snel mogelijk – vaak te snel – weer naar huis te keren. De meesten lijden aan tuberculose, longvliesontsteking of andere longziekten, maar bijna een

kwart van de patiënten wordt omschreven als ‘zwakkelingen’. Ongeveer 40 procent verlaat het sanatorium als genezen, maar degenen die in gevorderde staat aan tuberculose lijden halen het meestal niet. Het aantal patiënten stijgt licht de volgende jaren: in 1937 verpleegt De Mick 156 zieken gedurende 19.647 verpleegdagen. De gemiddelde verblijfsduur is sterk gestegen, tot bijna zes maanden, hetgeen aanduidt dat de patiënten een meer langdurige behandeling beginnen te aanvaarden. Er worden dat jaar acht sterfgevallen opgetekend.²³ De voorzieningen worden in de volgende jaren stelselmatig uitgebreid. Het aantal bedden stijgt van 24 naar

32, en na de verbouwing in 1934 tot 54. Maar de grootste stap vooruit komt er bij de opening van de heropbouw in 1952: er zijn niet minder dan 150 bedden voorzien. Met de latere uitbreiding tot een 200-tal bedden bereikt de instelling haar maximale capaciteit, die ze zal behouden tot de grote verbouwingen in 1995-2005. Na de oorlog volgt een veel te lang noodverblijf in de lokalen van de socialistische vereniging De Jeugdzorg op domein De Merel in Brecht, in afwachting van de heropbouw van het gebombardeerde sanatorium. Wan-

neer de eerste patiënten in december 1952 eindelijk het nieuwe gebouw betrekken, is de opluchting groot. Veel is veranderd sinds de jaren 1930. Dokter Frederic Lardot is sinds 1941 hoofdgeneesheer. Een professor van de Université Libre de Bruxelles, dokter Fritz Noeninckx, staat hem bij als geneesheer-raadgever. En vanaf 1953 komt nog een pneumoloog, dokter E. Lenoir, de ploeg versterken. De drie dokters, Noeninckx, Lardot en Lenoir, blijven tot de jaren 1980 het team geneesheren in De Mick aanvoeren.

Waslokaal met lavabo's in De Mick (Fotoarchief De Mick). Inzet (In: *Sanatorium De Mick Brasschaat*, 1935, p. 24).

Scenes uit een publiciteitsfilm voor Heropbeuring en De Mick. (Amsab-ISG, FI.000182)

Van links naar rechts: dr. Noeninckx, dr. Lardot, dr. Lenoir (Fotoarchief De Mick)

Zij krijgen in 1952 een veel ruimer en moderner sanatorium tot hun beschikking. Het indrukwekkende door de Brusselse architect Fernand Gortler ontworpen gebouw neemt de lange naar het zuiden gerichte gevel over van het vorige gebouw van Van Steenberghe, maar op een veel grotere schaal. De 150 bedden zijn verdeeld over drie verdiepingen, terwijl op de dakverdieping opnieuw een solarium met ligzetels is voorzien. De meeste kamers zijn nog steeds gemeenschappelijk met vier of vijf bedden, maar op de tweede verdieping bevinden zich 32 eenpersoonskamers voor de ernstig zieken. Alle kamers hebben grote schuifdeuren, die overdag volledig opengeschoven worden en die uitgeven op een smal balkon. Elke zieke heeft een eigen kast voor persoonlijke spullen buiten op de gang en elke verdieping heeft toiletten en waszalen met lavabo's en douches.

In het midden doorbreekt een grote rotonde met ontspanningsruimtes de lange gevel met patiëntenkamers. Vanuit het groene domein achter het gebouw, waar vandaag het woonzorgcentrum is, kan je over brede trappen de rotonde op de eerste verdieping betreden. Die verdieping is dan ook bestemd voor passage: in de winter fungeert ze als een orangerie, in de zomer kunnen de bewoners die een wandeling op het domein willen maken daar hun schoenen zetten. De tweede en derde verdieping bevatten respectievelijk de leeszaal en de

Patiëntenkamers en ligterras van De Mick na de heropbouw, 1953. (Fotoarchief De Mick)

Verplichte rust- en stiltekuur na de middag, 1953. (Amsab-ISG, FO.018760)

speelzaal – met biljarttafels, bakspe-
len, kaarttafels, tafelvoetbal enzo-
voort – en op de bovenste verdieping
is de rookzaal (verbazend genoeg
voor ons vandaag, voor patiënten,
bezoekers en personeel).

De eetzaal bevindt zich aan de
andere kant (de kant van de Pape-
straat), in een brede uitstulping van
het gebouw, op de eerste verdieping
boven de hoofdingang. Schuifdeuren
verdelen die verdieping in tweeën. De
ene helft fungeert als eetzaal, in de
andere helft is een podium opgesteld
zodat ze als feestzaal kan dienen. Bij
grote evenementen gaan de schuif-
deuren open en ontstaat een ruime
zaal met plaats voor 450 toeschou-
wers.²⁴

Van lighallen op het domein is geen
spoor meer, het ruime solarium op
de dakverdieping moet volstaan. Wel
is ditmaal aan bezoekers gedacht.
Met de introductie van antibiotica is
tuberculose immers een stuk min-
der besmettelijk en ligt de nadruk
voortaan meer op behandelen dan
op afzonderen. Er is een driehoekige
parking aangelegd voor het gebouw,
verrassend ruim aangezien in de
jaren 1950 nog maar erg weinig
arbeidersgezinnen een autootje heb-
ben. Maar De Mick blijft vooralsnog

moeilijk bereikbaar, ook al rijden er
in 1952 al enkele autobussen in de
buurt. De bezoekers wandelen door
de centrale hoofdingang en komen
in de bijzonder fraaie inkomhal,
uitgedost als een salon met fraaie
betegeling, sierplanten en salonmeu-
beltsjes. En natuurlijk met het prach-
tige houten beeld *Heropbeuring* van
Albert Poels. Op het gelijkvloers zijn
wachtzalen en ontvangstruimten,
maar er is nog geen balie. Het is niet
de bedoeling dat de bezoekers op de
patiëntenkamers komen. Dat wordt
pas gebruikelijk na de omschakeling
van sanatorium naar kliniek in de
jaren 1970.

In het nieuwe complex zijn ook
labo's voorzien, een radiologiekamer,
een apotheek, een tandheelkundig
kabinet, een mortuarium en zelfs een
operatiezaal, al zal die zo goed als
nooit gebruikt worden en in 1995 ver-
dwijnen. Maar de voornaamste bezig-
heid van de patiënten is rusten. De
dagelijkse rustkuur, waarbij de schuif-
deuren van de kamers opengaan om
de patiënten van de frisse buiten-
lucht te laten genieten, is verplicht
van 8.30 tot 10 uur, van 11 tot 11.45
uur en nogmaals van 18 tot 19 uur.
Bovendien worden de patiënten da-
gelijks tussen 13 en 15 uur verwacht
op het ligterras op de dakverdieping,
het zogenaamde solarium. Dat is op
een luifel na volledig open, zodat
de patiënten zich stevig in dekens
moeten induffelen tegen de koude en
de wind. Ze mogen ook niet praten,
het gaat om een stille kuur. Om de
verveling tegen te gaan, kunnen ze
wel materiaal kopen om te knutselen,

Ontspanningsruimte in de rotonde van
De Mick, 1953. (Fotoarchief De Mick)

Inkomhal De Mick, 1953.
(Fotoarchief De Mick)

borduren en tekenen. De kunstwerkjes worden verkocht voor het goede doel.²⁵

Wat de zieken zelf van de rust- en stiltekuur vinden, is niet bekend. Maar er circuleren hardnekkige verhalen over patiënten die wegglippen van het domein om op de nabijgelegen steenweg in het dubieuze etablissement De Stal versnaperingen te halen. Misschien zelfs meer, gezien de werking van de verstrekte hoestsiroop, die naar verluidt het effect heeft van een afrodisiacum.

Ook aan het personeel is gedacht. Hoofdgeneesheer Lardot krijgt even voorbij het hoofdgebouw een fraaie villa. Ook voor de 'econoom', Pierre Haerbos, was oorspronkelijk een woning voorzien, maar die is nooit gebouwd. De administratie blijft voorlopig in het BTB-gebouw op de Paardenmarkt en zal pas in 1965 verhuizen naar Brasschaat.²⁶ De verpleegsters krijgen een eigen ruimte en zelfs een eigen keukentje, en de inwonende verpleegkundigen hebben een eigen kamertje. Het afzonderlijke wasserijgebouw is behouden, zij het uitgebreid en voorzien van een hoge schoorsteen. Die is bedoeld als visueel ijkpunt en draagt bovenaan dan ook in sierstenen het opschrift 'Sana De Mick'. Toch is het de keuken die met de meeste aandacht gaat lopen. Van bij de opening heeft ze een uitstekende reputatie, die ze tot vandaag behoudt. Waarnemers spreken van een ultramodern ingerichte ruimte, een ware fabriek die een grootse indruk maakt met bakovens, ketels,

stoommachines en zelfs al automatische afwasmachines.²⁷ De menukaart is dan ook rijkgevuld, met vlees, vis, kip en zelfs tweemaal per week dessert. Het eten staat wijd en zijd bekend als uitstekend. Op het domein bevindt zich een eigen varkenskwekerij ter aanvulling van het menu. Wanneer de slachter langskomt, krijgt het personeel de kans om een geslacht varken te kopen, een praktijk die blijft bestaan tot in de jaren 1980.

En over beesten gesproken, er is ook nog het enigszins bizarre verhaal over de cavia's, of 'ratjes' of 'marmotten', zoals ze genoemd worden. Op het domein staat nog steeds de Mickhoeve, een eeuwenoude hoeve die echter niet meer bewoond wordt door de pachter. In de kelders van de hoeve houdt dokter Lenoir cavia's in kleine hokjes en geeft ze een inspuiting met het hoestslim van de patiënten. De manier waarop ze reageren maakt duidelijk welke bacteriesoort de patiënt heeft getroffen, zodat de dokter de behandeling kan bepalen. Omwille van de hygiëne gaat de kweek niet in het sanatoriumgebouw zelf door. De cavia's krijgen regelmatig hun peentjes, maar vervelen zich natuurlijk. Af en toe glipt een mannetje binnen in een vrouwtjeskooi, met alle gevolgen van dien.²⁸

In de jaren 1950 en het begin van de jaren 1960 blijft het leven in De Mick zijn gang gaan. Maar er tikt een tijdbom onder de sanatoria. Een Antwerpse dokter deelt in 1962 zijn bezorgdheid: 'In 1953 [...] is het sana-

Spotprent gemaakt door een patiënt van De Mick voor het kerstfeest van 1970. (Persoonlijk archief Maria Torfs)

torium De Mick te Brasschaat terug opgebouwd. [...] Het is wellicht het modernste sana ter wereld, het werkt uitstekend en de resultaten zijn prima. Maar het zal denkkelijk het laatste zijn dat ooit in ons land gebouwd wordt.²⁹ Tuberculose verandert na de oorlog snel van karakter, voornamelijk door de steeds betere geneesmiddelen. Terwijl voor de oorlog in België nog 5000 tot 8000 doden per jaar vielen door de tering, valt dat aantal terug tot 1500 in 1960 en 212 in 1981.³⁰ Steeds meer zieken laten zich thuis behandelen. Dat heeft ook te maken met de toenemende sociale

stigmatisering, die de tering met zich meebrengt: 'Wat is het gevolg van de aangifte? De zieke wordt naar een dispensarium geroepen. Dat alleen is al genoeg, voor zijn vrienden en kennissen en vooral voor zijn patroon om hem te "verdenken". De gevallen zijn legio, waarin een licht aangetaste zieke door het feit alleen dat hij naar een dispensarium gaat, ontslagen is geworden. Als men de behandeling dan moet voortzetten, stuit men bij de zieke op een geestesgesteldheid, die de genezing niet bevordert. Hij piekert over zijn gezin, over zijn toekomst. In de sana's moet men steeds

MS-patiënt in zijn kamer in De Mick, 1995.
(Fotoarchief De Mick)

grotere aandacht schenken aan de ‘nazorg’ en aan de voorbereiding van de patiënt om na de genezing terug te gaan werken. Niet zelden betekent de officiële verzorging voor de zieke een breuk met zijn hele sociale omgeving, zijn vrienden, kennissen, familieleden, werkmakkers. Men mag er wel op wijzen dat 50 t.h. van de zieken na een verblijf in een sana terug werk vinden binnen een jaar, het feit blijft dat de ziekte meestal een breuk, een crisis in het leven van de zieke betekent. En dat is zoveel te erger daar de ziekte vandaag bij voorkeur ouderen aantast, de vijftigjarigen, die in vele gevallen niet meer de moed kunnen opbrengen opnieuw te beginnen.³¹

Alleen nog ernstig zieken die langdurige verzorging nodig hebben, komen naar het sanatorium. Tegelijk stijgt de leeftijd van de gemiddelde tbc-patiënt. Die combinatie maakt dat De Mick steeds meer op een ouderentehuis gaat lijken. In 1974 is de gemiddelde behandelingsduur gestegen tot meer dan negen maanden. Van de 86 tbc-patiënten die dat jaar het sanatorium verlaten, zijn er 18 overleden, of bijna een kwart van de behandelenden.³² Ook op de nieuwe revalidatiedienst is de behandelingsduur soms erg lang, in sommige gevallen jaren. Directeur Jacques Van den Berghe drukt in 1986 zijn bezorgdheid uit: ‘We proberen een echt ziekenhuis te

blijven, geen verkapte vorm van een home voor bejaarden.’³³ Toch zijn er op dat moment al echte rusthuisbedden ingericht, de met gordijnen gescheiden ‘chambrettekes’ op het gelijkvloers, een nog eerder primitieve vorm van rusthuiswerking.

De cijfers tonen dat het profiel van de patiënten van De Mick snel verandert. Tot en met 1970 zijn er enkel sanatoriumpatiënten. In 1971 verschijnen de eerste ziekenhuispatiënten, vanaf 1974 uitgebreid met revalidatiepatiënten. In 1976 zijn er voor het eerst meer ligdagen in de kliniekafdelingen dan in het sanatorium. De laatste sanatoriumpatiënten verlaten De Mick in 1985. Intussen, vanaf 1983, verschijnen de eerste rusthuisbewoners en in 1987 vormen ze al bijna een derde van de bewoners van De Mick. Het is het einde van een tijdperk en tegelijk het begin van een nieuw verhaal.³⁴

In 1992 begint de bouw van een woonzorgcentrum op het domein, wat in 1995 resulteert in een nieuwbouw voor 90 bedden. In het oude kliniekgebouw blijven nog 120 bedden achter voor patiënten die kampen met langdurige aandoeningen of die moeten revalideren, onder wie op dat moment al 30 patiënten met multiple sclerose (MS). Door de bedden in het bestaande gebouw vrij te maken, kan de volledige renovatie stapsgewijs doorgaan.³⁵ Dat is meer dan nodig, want ondanks voortdurende verbouwingen in de jaren 1960 en 1970 – onder meer met de compartimentering van de meerpersoonskamers

naar eenpersoonskamers – zijn de kamers nog erg klein en bijzonder beperkt ingericht, met een ijzeren bed en nachtkastje, een ijzeren kast, een lavabo en een wc-stoel.³⁶

De Mick is zich bewust van de beproevingen die de patiënten en bewoners ervaren, niet het minst de verveling. Al kort na de oorlog, nog voor de heropbouw, organiseert het sanatorium activiteiten ter vermaak en ter lering. Dat wordt groots aangepakt. Zo is er op 28 december 1949 een eindejaarsfeest in het nood-sana van De Mick in Brecht: een ontspanningsavond ingericht door Radio Antwerpen, opgenomen en enkele weken later uitgezonden, met conferenciers zoals Jaak De Voght en Bob Davidse, en een stemmig jazzorkest met een lustig deuntje, dat de zieken spontaan meezingen.³⁷ Het is het begin van een lange traditie van het jaarlijkse kerstfeest van De Mick. Vanaf 2000 krijgen de bewoners ook een namiddag op het jaarlijkse Showfestival in het Kielpark.

Daar blijft het niet bij. Er zijn talloze activiteiten voor de patiënten en bewoners en hun bezoekers. Vaak hebben die met eten en drinken te maken, zoals kaas- en wijnavonden, barbecues, mosselsoupers of een zomerbar. Soms zijn het recreatieve activiteiten zoals uitstappen naar de zoo of naar het strand, kaartavonden, quizavonden of een kerstmarkt. Ook aan culturele activiteiten is gedacht. Zo gaan de patiënten in 2009 naar de toneelvoorstelling *Het Hans Heimer*

Project in het Zeemanshuis, over de problematiek van alzheimerpatiënten. Dat alles wordt gerealiseerd met de bijzondere inzet van personeelsleden en met de gewaardeerde steun van De Vriendenkring en de vrijwilligerswerking van De Mick. Het is moeilijk om een werking te bedenken die dichter aansluit bij haar missie om de bewoners een thuis te bieden. Temeer omdat niets hier voor de hand ligt. Zo moet De Mick voor de verplaatsing naar de showmiddagen in het Kiepark speciale bussen inleggen en begeleiders voorzien.

Vanaf de jaren 1970 kunnen de patiënten ook individuele tv-toestellen huren en in de jaren 1980 krijgen de kamers televisie. Het wordt moeilijk om oudere bewoners te overtuigen om 's avonds nog van hun kamer te komen. Maar de animatoren, begeleiders en vrijwilligers blijven onvervaard en op dagelijkse basis activiteiten organiseren. Zelfs de coronapandemie houdt hen niet tegen. Wanneer in 2020 alle bezoek wordt verboden, organiseert De Mick een zogenaamde 'babbelbus', een bestelwagen met een doorzichtig schot achteraan. Een lift tilt de bewoners achteraan in de bus en hun bezoekers stappen opzij in, aan de andere kant van het schot, zodat ze zonder besmettingsgevaar kunnen praten.³⁸

De omschakeling naar kliniekdiensten vereist steeds meer personeel. In 1960 telt het sanatorium 55 werknemers, van wie amper 15 verpleegkundigen. In 1976 is het aantal

werknemers gestegen tot 140 en zijn de verpleegkundigen daarbij voor het eerst in de meerderheid. De volgende decennia blijft het personeel maar toenemen, ook door de dalende arbeidsduur en de toename van deeltijds werken. In 2020 bestaat het personeel in het woonzorgcentrum uit 115 voltijdse eenheden, waarvan ongeveer 60 procent verpleegkundig personeel, met nog eens 62 voltijdse eenheden in De Vrije Vlinder.³⁹ Dat personeel is voornamelijk afkomstig uit Brasschaat en omgeving, in tegenstelling tot de patiënten en bewoners, die uit de brede omgeving van Antwerpen komen. Maar het wordt steeds moeilijker om de vacatures ingevuld te krijgen. In 2010 laat De Mick vijf verpleegkundigen uit Roemenië overkomen, wat wel wat praktische problemen geeft. Zo noopt de dagelijkse omgangstaal van de bewoners (*Oewiejetega, maske?*) al snel tot bijkomende taallessen voor de nieuwkomers.⁴⁰

De samenstelling van het medisch personeel verandert. De geneesheren worden – oneerbiedig gezegd – in feite overbodig en steeds meer vervangen door huisartsen, die consultaties houden. Dokter Bogaert, die in 1987 dokter Lenoir opvolgt, treedt aan als longspecialist in een kliniek waar de laatste sanatoriumpatiënt twee jaar eerder vertrokken is. Na jaren van stilstand en besparing heeft hij al snel de handen vol met de modernisering en met de uitbouw van nieuwe diensten, zoals de palliatieve afdeling De Lotus, die in 2010 eindelijk een eigen

afdeling krijgt. Laten we niettemin de inzet van de dokters van De Mick niet vergeten: ze werken aan een forfaitair loon en niet per prestatie en dat is een keuze uit overtuiging. Dokter Lenoir is niet de makkelijkste, maar als een stervende patiënt vraagt om een laatste drankje, laat hij met zijn eigen geld een fles Martini halen.⁴¹

Er zijn steeds meer paramedische diensten nodig voor de begeleiding van de nieuwe categorieën patiënten. Operatiekamer, labolokaal en radiografiekamer verdwijnen en in de plaats komen gespecialiseerde diensten, zoals kinesithérapie, ergotherapie, logopedie, diëtologie en psychologische begeleiding. Ook apothekeres Nora Janssens krijgt het steeds druk-

ker. In 1980 wordt de zogenaamde oefentuin geopend. In een stukje bos naast de parking worden allerlei wandelpaden en houten oefentuigen gebouwd, zodat de patiënten hun oefeningen in openlucht kunnen doen. Die natuurbeleving in de zorg is revolutionair. Maar ze is haar tijd te ver vooruit en er is nauwelijks personeel beschikbaar om de oefeningen buitenshuis te begeleiden. Bij de verbouwing in de jaren 1990 krijgen de kine- en ergodiensten nieuwe lokalen op de vierde verdieping en raakt de oefentuin in onbruik. Anno 2022 zijn er plannen om de tuin in zijn oude glorie te herstellen met een speelzone in een natuurlijke omgeving.⁴²

Activiteit van het woonzorgcentrum, 2015. (Fotoarchief De Mick)

Medici en paramedici van De Mick met centraal hoofdgeneesheer Bert Bogaert, 1995. (Fotoarchief De Mick)

Oefentuin van De Mick, 1995. (Fotoarchief De Mick)

De administratie van De Mick bestaat in 1965 nog uit de kleine ploeg die is overgekomen van de BTB-lokalen, met onder meer Maria Torfs en Gilbert Van den Berghe – broer van Jacques – aan het hoofd van de technische diensten. Pierre Haerbos, al sinds 1937 econoom van De Mick, overlijdt in 1968. Anita Smits fungeert als personeelshoofd tot ze in 2006 wordt opgevolgd door Peggy Heymans, de latere algemeen directeur. De kliniekdiensten die vanaf de jaren 1970 worden uitgebouwd, brengen meer werk mee zodat de administratie stelselmatig wordt uitgebreid. Alle betrokkenen beklemtonen hoezeer De Mick zich onderscheidt van andere klinieken, doordat iedereen er iedereen kent en De Mick als een geheel functioneert. Maar dat heeft ook zijn nadelen. Naast hun obligate aanwezigheid op de 1 mei optocht draaien de medewerkers van de administratie ook mee in een beurtrol om de cafetaria's avonds open te houden. Het administratief personeel zet zich ook in voor de activiteiten van De Vriendenkring. En Pascale Monu herinnert zich maar al te goed hoe ze avonden lang in haar woonkamer dozen chocolade-eitjes sorteerde voor de jaarlijkse paaseierenverkoop.⁴³

Er vallen nog heel wat verhalen te vertellen over het leven in De Mick: over de traditie waarmee nieuwe verpleegkundigen verwelkomd worden, over dat ze hun collega's met 'zuster' aanspreken en niet eens elkaars voornamen kennen, over de frietjes van de

patiënten die ze stiekem mee-eten op de wekelijkse frietjesdag ..., in de jaren dat er zoveel minder mag maar ze zoveel meer doen. En over het jaarlijkse personeelsfeest en over die keer dat er zorgkundigen ontslagen worden en hun collega's rondlopen met een bordje 'ik staak' om de patiënten toch maar niet in de steek te laten. Over 'de vasten' en 'de doppers' in nepstatuten bij het onderhoudspersoneel en die keer dat ze 'olympische spelen' organiseren op het domein en de chef alleen maar vraagt wie er gewonnen heeft. Over de gebroken ruiten wanneer het leger in de buurt schietoefeningen houdt. Over chef-kok Marcel Vansimaes en zijn fameuze dessert 'diplomat'. Over de vijver met eendjes en de collega die een arbeidsongeval heeft in de elektriciteitscabine. Over bewoners die hun rolstoel met hun kin bedienen en zelf via de brug over de autostrade in het dorp hun colaatje en chips gaan kopen. Voor al die verhalen is hier niet genoeg plaats – je vindt ze wel op de website sanademick.be – maar we laten Roeland Decraene de essentie samenvatten: 'Er zijn twee dingen die ze altijd zeggen over De Mick, en dat is dat de mensen er vriendelijk zijn en dat het eten er goed is. Als er twee dingen heel belangrijk zijn, als je op een plaats moet wonen waar je eigenlijk niet goed voor gekozen hebt maar noodgedwongen, dat is dat het eten goed is en dat de mensen vriendelijk zijn, dat is wat een mens nodig heeft en daar slagen we tot op de dag van vandaag nog altijd in, denk ik.'⁴⁴

LEVEN ROND DE MICK

‘Kameraden, gedenkt uw zwakke en ongelukkige werkgezellen. Steunt Heropbeuring!’ De boodschap verschijnt telkens opnieuw in kleine maar vette lettertjes tussen de andere artikels. Een lezer van het BTB-blad *De Haven* in 1947 kan er niet naast kijken: de zieke werkmakkers in De Mick horen erbij en mogen niet in de steek worden gelaten. Tegelijk, op dezelfde bladzijden, wordt week na week de lijst afgedrukt van de kleine maar eindeloos vele initiatieven om centen te verzamelen voor De Mick: ‘Rondgehaald in café Cambrinus na lied gezongen door P. Van Olmen: 140 frank ; tweede storting door ceelbazen en forelieden van Stouwerij De Vos: 1000 frank ; omhaling crochetavond in café Rumba: 666,65 frank ; rondgehaald in café Plezante Hoek bij Julia: 130 frank.’⁴⁵

De Mick omvat zowel een *inner* als een *outer community*. Er is de instelling zelf natuurlijk, met haar zorg voor patiënten en bewoners en de wereld van het personeel, dat daarvoor instaat. Maar rond De Mick bestaat ook een veel bredere gemeenschap met naast de hele socialistische beweging ook de families en iedereen

die zich betrokken voelt bij het lot van de zieke medemens. Die bredere beweging vormt een antenne naar de buitenwereld en maakt van De Mick zo veel meer dan enkel het domein in Brasschaat. De wisselwerking tussen zorg en solidariteit is misschien wel de belangrijkste rode draad in de geschiedenis van de instelling.

Van bij de aanvang in het begin van de 20e eeuw staat niet alleen de teringlijderskas de zieken bij. Ook Heropbeuring en haar feestkomiteit en later De Vriendenkring mobiliseren hulp en steun en bekommeren zich om de gezinnen en de kinderen van de zieken. Er is de financiële steun van de BTB, van de diamantbond ADB, van de International Transport Workers Federation, van de havengemeenschap en haar bedrijven, maar ook van toneelkringen, van artiesten die belangeloos optreden, en van een schier eindeloze schare van kameraden en vrijwilligers die liederen zingen in cafés, een kraam op de Sinksenfoor openhouden, die babelutten, hotdogs, paaseitjes en wafels verkopen, en die de opbrengst van feesten, duivenwedstrijden en voetbalmatches schenken.

HEROPBEURING

Omhalingen en giften ten voordele van het Sana „De Mick”

Bus geledigd in café „Drie Schouwken”	40,—	Bus geledigd bureel Zet-schippers	310,75
Bus bureel Forelieden ... Omhaling „Café Sportwereld”, St-Bernardsestwg, 141, na speciaal nummer „Zwarte Venus”	626,—	Rondgehaald door ceelbazen en forelieden van Stouwerij „De Vos”	
Bus geledigd café „De Leugenaar” bij M. Snels	185,—	In café „Tip Top” bij W. Verschueren, te Turnhout na lied gezongen door P. Van Olmen	115,—
Omhaling crochetavond in café „Rumba”, Lange Scholierstraat	615,—	Antwerpse tenor ... In café „Cambrinus” te Turnhout bij W. Van Utrecht, na lied gezongen door P. Van Olmen	
Verkoop liederen bij zelfgelegenheid (Schilter)	666,65	Antwerpse tenor ... Rondgehaald in café „Plezzante Hoek”, te Ekeren, bij Julia	140,—
September :	62,—	Bijzondere gift van de bazin	130,—
Tweede storting door ceelbazen en forelieden van Stouwerij „De Vos”	1.000,—	Verkoop van mica's door Bigalski	100,—
Bart Fruit	903,05	Door bemiddeling van G. Tijmsman: De inrichters van de ...	405,—
Bart Fruit	25,—		
De Luycker, J.	87,50		
F. C. Roden Bol	100,—		
F. C. Hobsor	50,—		
F. C. Laagland	50,—		
Omhaling op Congres B.T. B., Gent	763,75		
Bus geledigd in café „De Leugenaar”, bij M. Snels	627,—		
Bus geledigd in lokaal Seymus, Leopold Bataviastraat, 2	163,—		

Kameraden, gedenkt uw werkgezellen.
Steunt « Heropbeuring »

Affiche sportfeest van Heropbeuring, Antwerpen, Sportpaleis, 1947. (*De Haven*, 15/12/1947)

SPORTPALEIS

DONDERDAG, 25 DECEMBER 1947 (KERSTDAG)
te 3 uur
(opening der deuren te 1 uur)

Groot Gemengd Sportfeest
ingericht door „HEROPBEURING”
Sanatorium „De Mick”

OP HET PROGRAMMA

Internationale Catchmeting
(in vervanging van het Ijsfeest dat wegens onvoorziene omstandigheden niet kan doorgaan)

Bert Auwera — Rudolf Binacci
B. De Ferm - Mario Matassa — Sus Labrosse - Alex Cadier

2 x 20 KM ACHTER HANDELSMOTOREN
S. Ockers — K. Kaers — J. Somers — Leliaert — Van Mirlo
Remkes — Chr. Van Gent — De Meulemeester

50 KM PLOEGKOERS
met de beste Belgische en Nederlandse jongeren.

Te 2 uur : Turnoefeningen door Turnkring „De Toekomst”.
Kaarten te bekomen : „Heropbeuring”, Paardenmarkt 66, Antwerpen (Bureel 35) of per telefoon onder nr. 398.05.

Aankondiging steunacties voor De Mick, 1947. (*De Haven*, 01/10/1947)

Reuzenommegang voor een steun-tombola voor de wederopbouw van De Mick, 1948. (Fotoarchief De Mick)

Sinds eind jaren 1950 worden bijna alle acties gecoördineerd en georganiseerd in het kader van de vzw Vriendenkring van De Mick, die in het Antwerpse een netwerk van lokale afdelingen heeft. De vereniging heeft op zijn hoogtepunt meer dan een dozijn afdelingen met meer dan zesduizend leden, heeft duizenden showavonden en allerlei soorten acties op haar naam staan en draagt miljoenen euro's bij aan de werking van De Mick. Het is De Vriendenkring

die van de geschiedenis van De Mick een uniek verhaal maakt dat zo veel ruimer is dan het domein in Brassaat alleen.

Dat verhaal begint op een zomeravond in augustus 1953, wanneer Louis Major zich naar het Kielpark begeeft om een weekendje te feesten met de kameraden van de sociale woonblokken. Major heeft een ambitieus plan in zijn achterhoofd. In de schoot van de BTB en Heropbeuring bestaat al een feestcomité dat regelmatig feesten en concertavonden organiseert, maar dat moet breder en groter. Om ook buiten de BTB te

Feestzaal Kielpark. (Foto: Donald Weber)

kunnen mobiliseren denkt Major aan een afzonderlijke vereniging met een eigen statuut als vzw, een beweging met lokale afdelingen en een eigen lidmaatschap.

Terwijl de fancy fair in volle gang is, smeden de kameraden van het Kiel, waaronder BTB-medewerker Staf Vansimaes, aan een tafeltje in de feestzaal plannen voor een nieuwe 'vriendenkring'. De organisatoren besluiten om de fancy fair voortaan jaarlijks te houden als afdeling Kiel van De Vriendenkring. Enkele weken later wordt afdeling Borgerhout opgericht en op het einde van 1953 zijn er al vijf afdelingen. De Vriendenkring

zelf heeft iets meer tijd nodig, maar in 1955 wordt dan toch een vzw opgericht. Louis Major is voorzitter en Staf Vansimaes feestbestuurder. Er is wel wat frictie met het al bestaande feestcomité van Heropbeuring, dat voornamelijk uit BTB-medewerkers bestaat en op dat moment veel meer activiteiten organiseert dan De Vriendenkring. Maar in 1958 strijken de kameraden de plooiën glad en gaan ze over tot een samensmelting. Feestcomitévoorzitter Georges Hendrickx

ROCK-OLA
Fireball 120 SELECTIONS
 THE REVOLUTIONARY NEW SYSTEM ON JUKE BOXES

Feestcomité „HEROPBEURING”
 Paardenmarkt 66 - Antwerpen

Handelstraat - Ciné DIXI - Antwerpen
 Dinsdag 16 Maart 1954, te 20 uur

Rock-Ola Show

ten voordele van Heropbeuring m.z.w. Sana „DE MICK”

- Jaak De Voight -	◆	Maurits Callaerts
Charles Janssens en Co Flower		
Show-Orkest Al Van Dam met Lena Sanders		
Han Verne Conferencier	◆	Lizy Bertin de Antwerpse Nachtegaal

Prijzen der Plaatsen : 35 - 30 - 25 en 20 fr.
 Locatie : Brasserie „DIXI”, Herderstraat 4 : Huis DE LAERE,
 VRIJ VAN ZEGEL Handelstraat 34 Met toelating v. h. Stadsbestuur

techniek
meer selecties
vertrouwbaar waarborg
gemakkelijkere betalingsvoorwaarden

Affiche van een showavond Rock-Ola, met verwijzing naar een jukebox die toen populair was, 1954. (Archief De Vriendenkring)

DECCA

BOBBEJAAN SCHOEPEN

WORLD MUSIC UITGAVE

Bobbejaan Schoepen is vanaf 1956 een van de hoofdacts op de showavonden. (Archief De Vriendenkring)

VRIENDENKRING
van het

HEROPBEURING "Sana DeMick"

WOENSDAG 26 NOVEMBER 1958, te 20 uur

Feestzaal VOLKSHUIS Kloosterstr. 40
EKEREN

BONTE AVOND
ten voordele van Sana „DE MICK“

JOHNNY JORDAAN
De „REUS“ van de fonoplaat met nieuwe successen! Begeleiding: JAN HILLIGERS

STAF PERMENTIER - **GASTON BERGMANS**
Radio- en Televisie animator Antwerps Parodist Nr 1

JENNY LIONEL Zangeres

Toine Robert = Larry Fontaine
Conferencier Accordeon

EEN „REUZE“ PROGRAMMA

• **Algemeen inkom: 25 F** — Zorg tijdig voor plaatsen!

LOKATIE: Bur. A.B.V.V. Veldwijklaan 6 en „Volkshuis“ Kloosterstraat 40, Ekeren

MET STEUN VAN HET GEMEENTERESTUUR

Poeders, Cachetten, Tabletten
van de Laboratoria **Dr MANN**
stillen alle pijnen

wordt ondervoorzitter van De Vriendenkring.⁴⁶

Het feestcomité kan een indrukwekkend palmares voorleggen. Veel ouderen kunnen zich nog de Vlaamse kermis van voor de oorlog herinneren. Op het Stuivenbergplein in de Seefhoek zijn die erg populair. En bijzonder lucratief ook: de twee Vlaamse kermis van 1928 brengen samen meer dan 80.000 toenmalige frank op, in die tijd een kolossaal bedrag. De Tweede Wereldoorlog brengt natuurlijk een onderbreking, maar zodra de beslissing valt om De Mick weer op te bouwen, schiet het comité opnieuw in gang onder het motto "t Moet er komen!".⁴⁷ De belangrijkste actie is een grote tombola, die bijna een jaar lang loopt en waarvan de lotjes tot in de kleinste uithoeken van het Antwerpse verkocht worden.

Er zijn ook heel wat activiteiten waar het comité al dan niet aan meewerkt en waarvan de opbrengsten aan De Mick worden geschonken. Opvallend vaak gaat het om sportactiviteiten: voetbaltornooien, catch en wielerschaatsen in het Sportpaleis, een rolschaatsfeest in de Folies-Skating en zelfs een autocross in Geel. Nog wat aarzelend organiseert het comité ook de eerste cabaretavonden (tegenwoordig heten ze showavonden): in mei 1947 twee revue-avonden in de

schouwburg aan de Kipdorpbrug, in december 1949 een cabaretshow in De Mick met Radio Antwerpen, en in april 1951 een cabaretavond in de Billard Palace in Antwerpen.⁴⁸

Na de heropening van De Mick in 1953 schiet het feestcomité pas echt in gang. In de loop van de jaren 1950 organiseert het comité meer dan tweehonderd avonden, waarmee het zich tot een van de grootste concertorganisatoren van het Antwerpse ontpopt. Het feestcomité engageert elk jaar een twintigtal populaire artiesten en organiseert een tournee van cabaretavonden. Er worden optredens gegeven in heel het Antwerpse, maar ook tot ver daarbuiten, tot in Lokeren, Temse, Willebroek en Turnhout. Waar mogelijk opteert het comité voor volkshuizen, maar nog vaker treden de artiesten op in cinemazalen, zoals de Roma in Borgerhout of Ciné Palace in Merksem. En vanaf 1958 schitteren ze in de gloednieuwe feestzaal van de BTB aan de Paardenmarkt. Er zijn tot bijna vijftig avonden per seizoen, dat van september tot april loopt. Soms zijn er twee optredens op een avond en moeten de artiesten vliegensvlug van de ene zaal naar de andere worden gebracht.

De affiches zijn een staalkaart van de populaire muziek van de jaren 1950. Heel wat artiesten hebben hun latere carrière mee te danken aan de optredens voor De Mick. Een greep uit de namen: Suzy Marleen, Kees Brug, Will Ferdy, Maurits Callaerts, Adèle Bal, Bob Davidse, Jaak De Voght, De Woodpeckers, Charles Janssens en Co Flowers. Vanaf 1955

Affiche met uitnodiging voor een Bonte Avond met onder meer Johnny Jordaan en Gaston Berghmans, 1958. (Archief De Vriendenkring)

Affiche met uitnodiging voor een showavond met Louis Neefs, 1961. (Archief De Vriendenkring)

ook La Esterella, Gaston Berghmans, The Strangers en Bobbejaan Schoepen, en vanaf 1956 ook Johnny Jordaan en The Mounties. Ook enkele bekende orkesten hebben hun naam verbonden aan De Mick, zoals het orkest Al Van Dam en het orkest Leo Martin, dat in 1972 wordt overgenomen door Lou Roman. Lou Roman en zijn orkest worden voor de volgende veertig jaar zowat het huisorkest van De Vriendenkring. De band met de BTB blijft behouden: er is zanger Louis Duval, artiestennaam van de latere BTB-voorzitter Louis Eggers, conferencier Marvis is eigenlijk Marcel Vissers, een dokwerker, en orkest-

leider Lou Roman is een kind van binenschippers.⁴⁹

Na 1958 wordt dit alles georganiseerd onder de naam van De Vriendenkring, maar begin jaren 1960 begint de formule van de cabaretavonden wat sleet te vertonen. Het wordt moeilijker om de zalen uitverkocht te krijgen. De Vriendenkring drijft de sponsoring van de voorstellingen op zodat de ticketprijs laag kan blijven en kondigt de avonden voortaan aan als gratis publiciteitsvoorstellingen. Het bedrijf Poeders Mann siert jarenlang prominent de affiches als hoofdsponsor. Maar er is meer nodig. In 1964 grijpt de vereniging in en begint ze met een nieuwe formule. Voortaan geen maandenlange tournees meer, maar voorstellingen gebundeld in een zesdaags festival op één plaats, de feestzaal van het Kielpark. Het Kleinkunstfestival is geboren. Het is het begin van een traditie die meer dan een halve eeuw zal duren.

Het Kleinkunstfestival is een solide formule. Er zijn avondvoorstellingen van woensdag tot en met maandag, maar er kunnen ook middagvoorstellingen gehouden worden, bijvoorbeeld voor kinderen of later ook voor senioren. Voor de leden van De Vriendenkring en later ook voor het personeel van De Mick is een speciale

Will Tura voor het eerst op de affiche, 1964. (Archief De Vriendenkring)

Aankondigingsbord aan de feestzaal met de artiesten die zullen optreden op het Kleinkunsthof, 1970. (Archief De Vriendenkring)

dag voorbehouden. De grote feestzaal in het Kielpark heeft meer dan vierhonderd plaatsen en een dansvloer. Voor wie de muziek moe is, is er een bierkelder en een bodega. Om nog meer geld in het laatje te brengen, organiseert de vereniging tijdens het festival een tombola. En alsof dat nog niet volstaat, serveert ze vanaf 1977 ook eten. Op zaterdagavond is er een gastronomisch buffet, met eerst alleen koud, later ook met warm eten. Aanvankelijk verzorgen de voortreffelijke chef-kok van het sanatorium en zijn keukenpersoneel het buffet, maar dat blijkt toch een te zware last. Bovendien gaat het om oneerlijke con-

currentie met de horeca. Wat niet belet dat 'diplomat', het topdessert van chef-kok Vansimaes, bijzonder veel succes kent.

Maar het is natuurlijk vooral te doen om de artiesten. Gaston Berghmans is er al bij van in de jaren 1950 en is zowat de huisartiest. Als het komische duo Gaston en Leo er in 1977 voor een keer niet bij kan zijn – ze zijn op tournee met hun show 'Slisse & Cesar' – wordt dat op veel onbegrip onthaald: 'Dat ze zich ditmaal niet kunnen vrijmaken om een keertje op te treden voor de vrienden van het Sana willen we aanvaarden, maar het moet toch mogelijk zijn om na hun

Affiche van een showavond van De Vriendenkring in het Kielpark in Antwerpen met de eerste vermelding van Lou Roman en zijn orkest dit seizoen, 1972. (Archief De Mick)

Slissen en Cesar-fratsen even goeiedag te komen zeggen op het Kiel. Persoonlijk zouden we het betreuren (om niet te zeggen pijnlijk vinden) wanneer Leo en Gaston hun kat zouden sturen.' Berghmans heeft eind jaren 1970 al meer dan driehonderd keer opgetreden voor De Mick.⁵⁰

Het Kleinkunsthof blijft dapper voortdoen in de jaren 1980, maar ook die formule raakt wat uitgeleefd. In 1990 wordt er ingegrepen: het festival heet nu Showfestival, het verschuift naar het najaar en wordt vierdaags. In 2013 grijpt De Vriendenkring op-

nieuw in en brengt het festival terug tot twee showmiddagen voor senioren. Het gastronomische buffet wordt nu afzonderlijk georganiseerd onder de naam 'De Mick Swingt' in zaal Horta. In 2016 verliest het festival zijn standplaats in het Kielpark aan Let's Go Urban en moet het uitwijken. Na enkele omzwervingen wordt in 2019 besloten om enkel nog een seniorenmiddag aan te bieden in de Ruiterhal, tot corona ook hier een einde aan maakt.

Het belet niet dat het Kleinkunsthof een nagenoeg legendarische

Postzegel uitgegeven naar aanleiding van de viering van 50 jaar De Mick, 1978. (Archief De Vriendenkring)

reputatie heeft verworven. Het heeft decennialang duizenden mensen aangetrokken uit zowat heel Antwerpen en heeft De Mick niet enkel veel steun opgebracht maar ook wijd en zijd bekend gemaakt. En dat niet alleen: bijna alle oudere personeelsleden denken met weemoed terug aan de avonden op de dansvloer in het Kielpark. De affiche was altijd een garantie op een avondje plezier en sfeer. Zowat de hele fine fleur van het Vlaamse lied passeert in het Kielpark. Kent u ze nog? Louis Neefs, Two Men Show, Will Tura, Jo Leemans, Willeke Alberti, Ann Christy, Tony Corsari, Freddy Breck, Micha Marah, Nicole & Hugo, Ben Cramer, Henk van Montfoort, Dream Express, Vader

Abraham, Zangeres zonder Naam, Jacky Lafon, Rob de Nijs, Conny Vandebos, Eddy Wally, Lily Castel, Lee Towers, Joe Harris, Gene Summer, Gunther Neefs, Guys & Dolls, Conny Neefs, Luc Appermont, Walter Capiiau, Benny Neyman, Margriet Hermans, Luc Steeno, John Terra, Marco Bakker, Luc Caals, Helmut Lotti, Johnny White, Wendy van Wanten, Jacques Vermeire, Jo Vally, Koen Crucke, Bart Kaell, Barbara Dex, Lisa del Bo, Willy Sommers, Johnny Voners, Natalia, Paul Michiels, Belle Perez, Udo, Gene Thomas, De Romeo's, Kid Safari, Coco Junior, Gary Hagger, Laura Lynn, Sofie, Brahim, Els De Schepper, Sandrine, Sergio, en zo velen meer.⁵¹

Persvoorstelling van de artiesten van het Kleinkunstfestival van 1979, met links directeur Jacques Van den Berghe en rechts voorzitter van De Vriendenkring Staf Vansimaes. (Archief van De Vriendenkring)

Persvoorstelling van de artiesten met aan het hoofd van de tafel Jacques Van den Berghe en Maria Torfs, 1980. (Archief De Vriendenkring)

Gaston Berghmans (sic) was een vaste klant op de affiche, hier in 1962 in een komisch duo met Staf Permentier. (Archief De Vriendenkring)

Een showavond van De Vriendenkring in de jaren 1960 trok een publiek van honderden. (Archief De Vriendenkring)

Even terug naar 1958, want dan begint De Vriendenkring zowaar met een jaarlijkse operavoorstelling onder de ronkende naam 'galavoorstelling'. De bedoeling is om een lucratieve activiteit aan te bieden aan een meer kapitaalkrchtig publiek, met name de havenpatroons en de grote havenbedrijven. Jos Faes, een bestuurslid van De Vriendenkring, neemt de handschoen op. Via een bevriende impresario laat hij Italiaanse opera-

zangers en -zangeressen overvliegen naar Antwerpen voor een prestigieus optreden in de Koninklijke Vlaamse Opera. De avond is groots opgevat met smokings, uitnodigingen voor recepties en een chique diner achteraf. Sommige vakbondsmensen voelen zich er wat onwennig bij, maar de voorstellingen zijn van een hoog niveau en de patroons komen erop af. De galavoorstellingen worden 25 jaar lang georganiseerd, van 1958 tot

1982. In 1972 stopt Faes ermee. Daarna wordt samengewerkt met binnenlandse gezelschappen zoals het Ballet van Vlaanderen. Na 1982 blijven er op onregelmatige basis balletvoorstellingen plaatsvinden, gesponsord door de Stad Antwerpen, maar in 2006 houdt ook die activiteit op. In plaats daarvan biedt het Showfestival in het Kieelpark vanaf dan champagnetafels aan: voor een behoorlijke som kan een tafel van acht worden gereser-

veerd, vier flessen champagne inbegrepen.⁵²

Verder is er van oudsher het kraam op de jaarlijkse Sinksenfoor. Van 1956 tot 1978 krijgt De Mick een standplaats ter beschikking voorbehouden aan liefdadige werken. De Vriendenkring baat hier elk jaar zes weken lang een tombolakraam uit, ook bekend als het 'pikspel op de Leien'. Met een pijlspel of gewoon met geld

SANATORIUM
DE MICK
Heropbeuring

SANA
DE MICK HEROPBEURING M.Z.W. DE MICK

HEROPBEURING
M.Z.W.
DE MICK

DE MICK

CACHETTEN
PONDERS
EN

Kraam op de Sinksefoor (Fotoarchief De Mick)

Brochure van een toneelvoorstelling van het Echt Antwaarps Teater, 1990. (Archief De Vriendenkring)

Affiche voor een toneelvoorstelling over de Red Star Line die emigranten vanuit de Antwerpse haven naar de USA bracht, 2013. (Archief De Vriendenkring)

kan de kermisganger tombolalotjes kopen, die regelmatig verloot worden en leuke prijzen opleveren. Met die activiteit bereikt De Vriendenkring verreweg haar grootste publiek. Jarenlang brengt het kermiskraam ook het meeste op. De medewerkers van de BTB en De Mick zullen de Sinksenfoor in elk geval nooit vergeten: iedere medewerker die in de jaren 1960 en 1970 begint, krijgt een aantal dagen corvee op de foer en moet in het kraam gaan staan. We laten Fons Geeraerts aan het woord, begin jaren 1960 nog een jonge BTB-bediende: 'Als je op de Paardenmarkt werkt moet je mee lotjes verkopen. Minstens twee, drie keren tijdens de foer, minder dan vijf keren moest je

niet afkomen. Dat was zwaar werk hoor, ieder weekend zaterdag en zondag. Jacques Van den Berghe heeft mij voor de eerste keer in 1967 gevraagd om de micro te doen op die kraam, dus de ceremoniemeester zijn, en dan ben ik foorreiziger geworden. De eerste keer de foer, amai, dat was zwaar, dan had ik het moeilijk om in de dag wakker te blijven. Van De Vriendenkring was dit het grootste evenement die het meeste geld opbracht, dat was in die tijd tussen

Affiche met de uitnodiging voor de 50^e editie van het Kleinkunstfestival/ Showfestival, 2013. (Archief De Vriendenkring)

Vriendenkring van "De Mick" organiseert...

Feestzaal KIELPARK

St.-Bernardsesteenweg 113 - ANTWERPEN (KIEL)

SENIORENSHOWS

Vrijdag 18 oktober '13

aanvang 14.00 u. - deuren 13.00 u.

Lou Roman Band
Golden Memories Singers
Gunther Neefs
Andrei Lugovski
Wendy van Wanten
John Terra - Nadia
Jacques Raymond
Ivann - Patrick Onzia

presentatie: **Luc Caals & Dirk Van Vooren**

Zondag 20 oktober '13

aanvang 14.00 u. - deuren 13.00 u.

Lou Roman Band
Golden Memories Singers
Garry Hagger
Udo - Sofie
Barbara Dex
Will Ferdy
Maurice Dean
Maxime

presentatie: **Luc Caals & Liz Larssen**

Algemene inkom: € 13,00
 Leden S-Plus, ABVV-seniorenwerking en Vriendenkring «De Mick»: € 9,00

Info en reservatie
03 217 10 00

Verpleegkundigen met bewoonster, ca. 1970. (Fotoarchief De Mick)

200 en 300.000 Belgische frank op zes weken. Dat was de moeite waard op dat ogenblik, dit was iets uniek.' In 1979 oordeelt De Vriendenkring dat het kraam een te zware last is. De vereniging vervangt het tombola-kraam door een zomertombola (tot 2001) en verpacht de standplaats op de foor, tot het stadsbestuur de plaats in 2016 afschaft.⁵³

Als het al onbegonnen werk is om de algemene activiteiten van De Vriendenkring op te sommen, dan geldt dat zeker voor de afdelingen. De Vriendenkring heeft heel wat afdelingen,

sommige regionaal zoals de afdeling Brasschaat, waaronder ook het personeel valt, andere sectoraal zoals een afdeling van de mutualiteiten, of van de Algemene Centrale. De oudste afdelingen zijn Kiel, Borgerhout, Noord en Merksem. Al snel komt daar Centrum bij, tot in de jaren 1990 ook de grootste afdeling. Op het hoogtepunt in 1993 telt De Vriendenkring 6512 leden. Dat aantal is sindsdien geleidelijk aan het dalen tot nog 740 leden in 2020. Het ledenbestand verouderd en de afdelingen hebben het moeilijk om nog aansluiting te vinden bij de jongste generaties. Bij de heropstart

na corona is er nog best wel wat werk aan de winkel.⁵⁴

De afdelingen houden zich vooral bezig met kleinere activiteiten met een sterk sociaal karakter, maar soms halen ze aanzienlijke bedragen op. Zo organiseert afdeling Centrum op 1 mei al sinds de jaren 1950 een feestmarkt, eerst op het Sint-Jansplein en later op de Vogelmarkt. Ze verkoopt telkens honderden kavels aan de marktkramers, wat voor een flinke opbrengst zorgt, maar natuurlijk ook heel wat werk met zich meebrengt. En afdeling Deurne-Merksem slaagt erin om een overeenkomst te sluiten met de organisatoren van Rock Werchter en later ook Pukkelpop, zodat ze de vrijwilligers mogen leveren voor de standjes die T-shirts en petjes verkopen. De vergoedingen gaan naar De Mick, de vrijwilligers krijgen gratis tickets voor het festival en het kampeerterrein. Het hoeft niet gezegd dat het storm loopt voor die activiteit, zodat ook jonge mensen betrokken worden.⁵⁵

En zo zijn we bij de centen beland. Wat heeft dat nu allemaal opgebracht? De sommen zijn natuurlijk moeilijk vergelijkbaar over de jaren heen, maar het gaat in elk geval om verbazend hoge bedragen. In de eerste 45 jaar, van 1953 tot 1998, slaagt De Vriendenkring erin om meer dan 100 miljoen Belgische franken over te dragen aan De Mick. Dat komt voor de jaren 1990 neer op 3 tot 5 miljoen frank per jaar. Ter vergelijking, voor die som koop je elk jaar een kleine villa! Ook na 2000 blijft De Vrien-

denkring ondanks de dalende leden-cijfers en de krimpende activiteiten ongeveer 100.000 euro per jaar overdragen. Veel daarvan is afkomstig van sponsorgelden. De vereniging is uitermate bedreven in het bespelen van de goodwill van bedrijven, maar algemeen gesproken getuigt het hoge bedrag ook van de bereidheid van de brede gemeenschap om bij te dragen aan een goed doel.⁵⁶

Toch zou het De Vriendenkring te kortdoen om enkel naar de financiële kant te kijken. Het is duidelijk dat de vereniging hogere sociale doelstellingen heeft. Greet van Gool, die na het overlijden van Staf Vansimaes in 2003 voorzitter wordt, drukt het als volgt uit: 'Vooreerst willen we mensen samen brengen, hen ontspanning en plezier bezorgen in een warme en vriendelijke sfeer. Zo draagt De Vriendenkring haar steentje bij om te komen tot een meer solidaire en warmere samenleving, en tot minder eenzaamheid. Verder willen we met die activiteiten ook geld in het laatje brengen, geld dat de instelling De Mick goed kan gebruiken!'⁵⁷

Het maakt de cirkel opnieuw rond: De Mick is een project dat meer wil zijn dan een loutere zorginstelling, dat de zieken en de ouderen een thuis wil bieden en hen wil blijven inbedden in de samenleving. De Vriendenkring weerspiegelt dat streven en biedt de leden niet alleen een forum om actief te zijn, maar ook een warme plek om met kameraden samen te zijn.

Organisatoren Showfestival met rechtsboven Staf Vansimaes, 48 jaar in het bestuur van De Vriendenkring, waarvan 18 als Voorzitter, 1991. (Fotoarchief De Mick)

EINDNOTEN

- 1 Uit een gedicht van BTB-secretaris Georges Hendrickx, Archief Vriendenkring De Mick, reeks Activiteiten, 1954.
- 2 Frans Victor GRAULS & E. JACQUET, *Sanatorium De Mick Brasschaet*, Antwerpen: Heropbeuring, 1929, p. 31; BTB-jaarverslagen 1922-1923, p. 52; 1924-1925, p. 152; 1926-1927, pp. 135-141; *Volksgazet*, 12/04/1926. Zie ook: Martine VERMANDERE, *We zijn goed aangekomen! Vakantiekolonies aan de Belgische kust (1887-1980)*, Gent: Amsab-ISG, 2012, p. 75; Hilde VERHEYEN & Mieke SERTIJN, *Met vallen en opstaan: De moeizame opbouw van één Socialistische Mutualiteit in het Antwerpse*, Brugge: Herrebaut, 1985, pp. 31, 71.
- 3 BTB-jaarverslag 1930-1937, p. 20. Tot 1974 wordt niet van directeur gesproken maar van 'afgevaardigd-beheerder'.
- 4 *Moniteur belge. Annexe au Moniteur. Associations sans but lucratif*, 3/12/1922, pp. 1111-1112; Stichtingsbesluit van Heropbeuring, Stichtingsbijeenkomst op 30 oktober 1922 in Antwerpen. Worden aangesteld als bestuurders: voorzitter Emiel Schoeters, secretaris Denis Gilliams, penningmeester Louis Antoine.
- 5 Archief Heropbeuring, reeks Documentatie De Mickhoeve.
- 6 *De Haven*, 15/04/1948; *Volksgazet*, 28/01/1937.
- 7 BTB-jaarverslag 1945, pp. 112-117.
- 8 BTB-jaarverslag 1946, p. 18.
- 9 BTB-jaarverslag 1945, pp. 112-117; 1947, pp. 163-171. *De Haven*, 15/04/1948, 01/05/1948.
- 10 Bert BOECKX, Maxime Brunfaut en het sanatorium Joseph Lemaire in Tombeek. In: *Brood & Rozen*, 8(2003)4, pp. 64-72.
- 11 *De Haven*, 30/09/1953; *Le Matin*, 10/12/1953; *Volksgazet*, 17/08/1953, 19/08/1953, 12/10/1953; *Voor Allen*, 11/1953.
- 12 *Volksgazet*, 30/09/1968.
- 13 *Sanatorium en Kliniek De Mick: Historiek 1927-1977*, Brasschaat: Heropbeuring/Vriendenkring De Mick, 1978, p. 29 e.v.; Jaarverslag van De Mick 2020, pp. 9, 12.
- 14 Interview met Bert Bogaert door Donald Weber op 08/04/2022.
- 15 Interview met Maria Torfs door Donald Weber op 18/02/2022.
- 16 Archief Vriendenkring De Mick, reeks Verslagen van de Raad van Bestuur, 13/03/2014; Interview met Ludo Van Kets door Donald Weber op 01/03/2022; Interview met Myriam Van der Plas door Donald Weber op 11/03/2022; Interview met Maria Torfs door Donald Weber op 18/02/2022.
- 17 Interview met Myriam Van der Plas door Donald Weber op 11/03/2022; Archief Vriendenkring De Mick, reeks Verslagen van de Raad van Bestuur, 02/02/2015, 23/01/2018, 26/09/2019, 16/01/2020.
- 18 Interview met Peggy Heymans door Donald Weber op 21/01/2022; Interview met Roeland Decraene door Donald Weber op 19/01/2022; Interview met Pascale Monu door Donald Weber op 03/02/2022; *Volksgazet*, 18/02/1977.
- 19 *De Haven*, 15/04/1948.
- 20 *De Stad Antwerpen*, 29/11/1929.
- 21 Frans Victor GRAULS & E. JACQUET, *Sanatorium De Mick* [...], pp. 19-20. De spelling is aangepast.
- 22 *Volksgazet*, 12/04/1926.
- 23 BTB-jaarverslag 1937, pp. 191-210.
- 24 *Volksgazet*, 18/08/1953.
- 25 *De Haven*, 31/03/1953.
- 26 *Sanatorium en Kliniek De Mick: Historiek* [...], p. 37.
- 27 *Volksgazet*, 19/08/1953.
- 28 Interview met Maria Torfs door Donald Weber op 16/02/2022.
- 29 *Volksgazet*, 29/03/1962.
- 30 *Het Laatste Nieuws*, 19/04/1984.
- 31 *Volksgazet*, 29/03/1962.
- 32 Jaarverslag van De Mick 1974, pp. 13-14.
- 33 *De Antwerpse Morgen*, 08/02/1986.
- 34 Jaarverslag van De Mick 1987, pp. 6-9.
- 35 Info voor de statutaire jaarvergadering van Vriendenkring De Mick 1992, s.p.
- 36 Interview met Carine Van Hooydonck en Ingrid Clemens door Donald Weber op 31/03/2022.
- 37 *De Haven*, 15/01/1950.
- 38 *Gazet van Antwerpen*, 20/04/2020.
- 39 *Sanatorium en Kliniek De Mick: Historiek* [...], p. 49; Jaarverslag van De Mick 2020, pp. 9, 12.
- 40 Archief Vriendenkring De Mick, reeks Verslagen van de Raad van Bestuur, 07/10/2010.
- 41 Interview met Bert Bogaert door Donald Weber op 08/04/2022; Interview met Nora Janssens door Donald Weber op 31/03/2022.
- 42 Interview met Roeland Decraene door Donald Weber op 19/01/2022.
- 43 Interview met Peggy Heymans door Donald Weber op 21/01/2022; Interview met Pascale Monu door Donald Weber op 03/02/2022.
- 44 Interview met Roeland Decraene door Donald Weber op 19/01/2022.
- 45 *De Haven*, 01/10/1947.
- 46 Info voor de statutaire jaarvergadering van Vriendenkring De Mick, 1998, 2002; *Belgisch Staatsblad. Bijlage. Verenigingen zonder winstgevend doel*, 18/06/1955, p. 746.
- 47 Frans Victor GRAULS & E. JACQUET, *Sanatorium De Mick* [...], p. 52; *Volksgazet*, 18/02/1977; *De Haven*, 15/01/1947.
- 48 *De Haven*, 01/05/1947, 15/01/1950, 15/03/1951. Naast het feestcomité van Heropbeuring heeft de BTB een voetbalploeg, FC Bestaanszekerheid, die ook regelmatig feestavonden organiseert. Zie: Archief Vriendenkring De Mick, reeks Activiteiten, 1952, 1956, 1961, 1966.
- 49 Archief Vriendenkring De Mick, reeks Activiteiten.
- 50 *Volksgazet*, 12/03/1977; *De Morgen*, 02/03/1979. De term kleinkunst verwijst hier uiteraard niet naar de protestfolk van Miel Cools en Boudewijn de Groot, maar naar de oudere Duitse term *kleine Künste*, synoniem voor termen als cabaret, revue, vaudeville, variété etc.
- 51 Archief Vriendenkring De Mick, reeks Activiteiten.
- 52 Archief Vriendenkring De Mick, reeks Verslagen van de Raad van Bestuur, 27/03/2008, 5-6/06/2008.
- 53 Interview met Alfons Geeraerts door Donald Weber op 14/01/2022; Archief De Mick, historiek uit 1968; Jaarverslag van De Mick, 1981; Info voor de statutaire jaarvergadering van Vriendenkring De Mick, 2001; Archief Vriendenkring De Mick, reeks Verslagen van de Raad van Bestuur, 03/03/2016, 19/05/2016.
- 54 Info voor de statutaire jaarvergadering van Vriendenkring De Mick, 2016, 2020.
- 55 Archief Vriendenkring De Mick, reeks Verslagen van de Raad van Bestuur, 27/03/2008, 02/10/2008, 26/03/2009, 03/10/2011, 19/05/2016, 12/09/2016.
- 56 Info voor de statutaire jaarvergadering van Vriendenkring De Mick, 1993-2020.
- 57 Interview met Greet van Gool door Donald Weber op 21/02/2022; Info voor de statutaire jaarvergadering van Vriendenkring De Mick, 2012.

COLOFON

Woord van dank

Eerst en vooral dank aan Alfons Geeraerts en Frank Moreels, die het initiatief namen voor dit project, en aan Roeland Decraene, Peggy Heymans en Nora Cassiers, die welwillend meewerkten. Bijzondere dank aan Pascale Monu, die als een perfecte gastvrouw dit onderzoek faciliteerde en in 2013 al een historiek van De Mick maakte.

Dank ook aan Bert Bogaert, Ingrid Clemens, Nora Janssens, Hendrik Joosen, Dirk Schoeters, Maria Torfs, Myriam Van der Plas, Greet van Gool, Carine Van Hooydonck, Ludo Van Kets, Christiane Vanrompaey en Marcel Vansimaes voor de verstrekte info.

Eveneens dank aan de collega's van Amsab-ISG die meewerkten: Hilde Cuelenaere, Sonny Plasschaert, Patricia Rau, Kim Robensyn, Mario Van Driessche, Gwendolina Van Hoecke, Marc Van Rumste, Paule Verbruggen, Martine Vermandere en Pascale Welvaert.

Tekst: Donald Weber

Eindredactie: Ineke Wellens

Vormgeving en beeldredactie: Patricia Rau

Coördinatie: Paule Verbruggen

Stuurgroep: Nora Cassiers, Roeland Decraene, Alfons Geeraerts, Peggy Heymans, Pascale Monu, Guy Peeters, Dirk Schoeters, Greet van Gool, Ludo Van Kets, Paule Verbruggen en Donald Weber.

Druk: Dunant Print, Gent

Deze publicatie is een realisatie van Amsab-Instituut voor Sociale Geschiedenis, in opdracht van de Belgische Transportbond (BTB), Heropbeuring en De Vriendenkring van De Mick.

Website: sanademick.be.

ISBN: 9789464330212

Depotnr.: D/2022/4028/14

© 2022, Amsab-ISG en Heropbeuring

Covertekening: Beeld 'Heropbeuring' van Albert Poels (Fotoarchief De Mick).

Binnenkant cover: Patiënten van De Mick op een ligterras, jaren 1940 (Fotoarchief De Mick).

Niets uit deze uitgave mag door elektronische of andere middelen gereproduceerd en/of openbaar gemaakt worden zonder voorafgaandelijke schriftelijke toestemming van de uitgevers.